

КОНФЕРЕНЦІЯ З ПИТАНЬ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ Й
ЗАКОНОДАВСТВА ВІД 15 ЛИСТОПАДА 2017 РОКУ
(інтерв'ю Лілії Пасічник з Богданом Ажнюком)

Інтерв'ю з директором Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, доктором філологічних наук, професором Ажнюком Богданом Миколайовичем про міжнародну наукову конференцію «Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ», що відбулася 14–15 листопада 2017 року в Києві в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (співорганізатори заходу: Українське бюро лінгвістичних експертиз, Міністерство науки і освіти України, Міністерство культури України)

Пасічник Л.: Шановний Богдане Миколайовичу, тематика, винесена на розгляд учасників конференції, нині дуже на часі. Скажіть, будь ласка, що саме стимулювало колектив Інституту мовознавства до проведення такого заходу?

Ажнюк Б.: Усі зараз обговорюють – в Україні й поза Україною – реакцію сусідніх держав, зокрема тих, які є членами Євросоюзу (Угорщина, Румунія), щодо сьомої статті, так званої мовної статті, нещодавно схваленого Верховною Радою Закону України «Про освіту». Хоча йдеться про закон, який регулює освітню діяльність, а не мовну політику в Україні, він, як бачимо, є частиною цієї політики. Спроби сусідніх держав утрутитися в освітнє законодавство й мовну політику України, образно кажучи, піддали жару суспільній дискусії довкола мовної проблеми, яка й без того була дуже гарячою й залишається актуальною ще з часів Валуєвського циркуляра та Емського указу. Ганьбою сьогоднішньої української політики є те, що на четвертому році після вигнання Януковича в нас є чинним закон Ківалова-Колесніченка, який заморожує пострадянську, постімперську мовну ситуацію в Україні. Ми, на-

уковці, вважаємо своїм обов'язком, по-перше, оприлюднити думку експертного лінгвістичного середовища стосовно нинішнього стану мовного законодавства й мовної політики в Україні. По-друге, важливо виявити – наскільки зарубіжний досвід мовної політики й мовного планування може бути повчальним для України, побачити його позитивні й негативні риси. По-третє, підготувати наукову базу для планування мовної політики в Україні за умов нинішньої гібридної війни, і за внутрішнього миру, який, вірогідно, також буде гібридним. І по-четверте, ми розуміли, що неминуче постане питання оцінки мовної політики України, зокрема в освітній сфері, і реакції на неї сусідніх держав. Багатоступеневе таке було завдання.

Особливістю конференції було те, що ми її організували протягом стислого часу, менше ніж три місяці. Прискорило процес підготовки те, що Міністерство культури України зобов'язалось частково її профінансувати, зокрема друк цього року збірника матеріалів за результатами конференції. На жаль, потім цю обіцянку було відкликано. Тому сьогодні не відомо, хто надасть кошти на це видання. За короткий час нам вдалося зробити, можливо, більше, ніж ми очікували. Наукова спільнота відгукнулася на наше звернення дуже активно й навіть активніше, ніж ми сподівалися. Програма конференції налічує 41 доповідача, половина з них – доктори наук, і не лише в галузі мовознавства.

Пасічник Л. : Якраз про це хотілося б довідатися. Учасниками були тільки мовознавці чи й фахівці інших напрямів? Зокрема, правники, бо тут правовий аспект важить дуже багато.

Ажнюк Б. : Слушно, слушно. Отже, за цей час до участі в конференції подали заявки сорок один доповідач, сорок одна позиція є в науковій програмі конференції, половина з них – це доктори наук і не тільки в галузі мовознавства, а й юриспруденції, міжнародних відносин, політології. Є навіть доктор фізико-математичних наук – це заступник міністра освіти

Максим Віталійович Стріха, відомий не тільки як фізик, але і як перекладач, і автор теоретичних праць з перекладознавства, людина широкої ерудиції й громадських зацікавлень.

Серед людей, відомих ширшому загалу, варто згадати Віктора Івановича Шишкіна, першого в нашій історії Генерального прокурора України, який до недавнього часу був суддею Конституційного Суду України. Він уже вдруге брав участь у нашій мовознавчій конференції, попередня (за його участі) називалася «Мовні права в сучасному світі» (2012). Стосовно мовної політики В. Шишкін має виразну державницьку позицію, яку він висловлює цілком недвозначно й з належним юридичним обґрунтуванням. З інших учасників варто згадати відомого лінгвіста, славіста й україніста, президента Міжнародної асоціації україністів, професора Віденського університету Міхаеля Мозера.

Я називаю тільки тих, хто виступив з трибуни конференції, бо, наприклад, суддя Конституційного Суду у відставці Петро Богданович Стецюк і президент українського ПЕН-клубу Микола Рябчук запропонували дуже цікаві теми повідомлень, але не змогли взяти участі через зміни в графіку їхніх закордонних відряджень. Тексти їх доповідей можна буде прочитати в збірнику наукових праць за підсумками конференції, що має вийти друком у 2018 році.

Однією з найбільш помітних подій на конференції стала доповідь відомого українського дипломата, Надзвичайного й Повноважного Посла України, доктора юридичних наук Володимира Андрійовича Василенка, автора тексту закону «Про мови в Українській РСР», прийнятого ще 1989 року, і керівника робочої групи з підготовки проекту закону «Про державну мову», який чекає розгляду у Верховній Раді України. Мова йде про законопроект № 5670, або так званий громадський законопроект, який має широку підтримку серед громадських організацій, що присвятили свою діяльність утвердженню української мови.

З доповідачів, які представляли Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, особливий інтерес привернув виступ академіка Григорія Петровича Півторака, присвячений використанню мови в діяльності різних християнських конфесій в Україні.

Хоча мовна політика – це насамперед сфера діяльності державних інституцій, а церква перебуває поза ними, завдяки значному впливу на суспільну свідомість вона була й залишається одним з найпотужніших суб'єктів мовної політики. Не випадково ця доповідь викликала багато запитань, що засвідчило колосальний інтерес слухачів до неї.

На окрему згадку заслуговує доповідь Ігоря Дмитровича Сліденка – судді Конституційного Суду, судді-доповідача в розгляді справи за поданням 57 народних депутатів щодо конституційності закону Ківалова-Колесніченка. Оскільки суддя Конституційного Суду не може коментувати питання, що стосуються розгляду конкретних справ, І. Сліденко висловлювався тільки щодо концептуальних питань, пов'язаних з юридичними аспектами мовного законодавства. Попри такі цілком зрозумілі жанрові обмеження, зважаючи на офіційний статус доповідача, розмова вийшла надзвичайно цікава – і сама доповідь, і відповіді на цілу зливу питань... Мені як модераторові пленарного засідання доводилося стримувати охочих поставити питання, оскільки ми були обмежені в часі регламентом конференції. Неабияке зацікавлення викликала більшість доповідей. Обговорення в нас відбувалося таким чином: 15 хвилин було відведено на доповідь і стільки само часу на дискусію. У такому режимі ми обговорили всі заплановані доповіді. За два дні ми виконали величезну програму, заслухавши 37 доповідей. Ми працювали дуже інтенсивно, я б навіть сказав, виснажливо. Зате наприкінці учасники відчували інтелектуальний катарсис, про що, зокрема, ішла мова у ході неформального спілкування й обміну враженнями під час дружньої вечері.

Пасічник Л.: Як Ви як організатор конференції оцінюєте позицію, котру обстоюють правники, представник судової гілки влади? Чи суголосна вона позиціям науковців? Чи все ж таки є якісь істотні розходження?

Ажнюк Б.: З магістральних питань протистояння немає, розбіжності стосуються переважно якихось часткових аспектів мовної політики в пошуку шляхів до виходу з тієї деформованої мовної ситуації, яку Україна успадкувала з минулих століть. Але з питань принципових і концептуальних розбіжностей не було. Мушу згадати ще одну цікаву доповідь, яка становитиме для Вас особливий інтерес, – це доповідь професора Любомира Белея з Ужгорода, яка називалася: «“Русинська” мова на теренах Центральної Європи». Тобто в доповіді йшлося не тільки про Україну, а про значно ширший ареал. За день до відкриття нашої конференції в книгарні «Є» відбулася презентація книжки Любомира Омеляновича Белея про «русинський проект», а це, безперечно, політичний проект, а не явище, яке постало в процесі природного етногенезу. Це політичний проект з певними кураторами, політичною моделлю, алгоритмом дій, матеріальним ресурсом тощо. Книжка вийшла у видавництві «Темпора». Дуже схвально відгукнувся про цю працю наш віденський колега професор Міхаель Мозер, що мав нагоду особисто познайомитися з автором й отримати примірник з автографом. Дякуючи за подарунок, професор Мозер сказав: «Два тижні тому я купив собі таку книжку у Львові, а тепер буду дуже радий, якщо Ви мені це підпишете, а той примірник, що я купив у Львові, – я знаю, хто захоче його отримати від мене». Як бачимо, інформація про публікації й конференції поширюється різними шляхами, і через особисті контакти, і через ЗМІ, через фейсбук тощо. До речі, під час конференції ми виступали з Міхаелем Мозером у прямому ефірі на телевізійному каналі «Обозреватель» і протягом майже півгодини розказували про конференцію, про те, як українські й зарубіжні вчені оцінюють

стан мовного законодавства й мовної політики в європейському й світовому контексті.

Пасічник Л.: Чи була прийнята резолюція?

Ажнюк Б.: Ні, ми свідомо не приймали резолюції. Скажу чому. З досвіду попередніх конференцій знаємо, що в тих владних органах, куди зазвичай надсилаються такі резолюції, є, образно кажучи, велика картонна скринька, куди їх складають, зав'язують шнурочком і здають в архів. Як на мене, головний результат роботи такої конференції – не в резолюції. Є кілька результатів. По-перше, в експертному середовищі виробляється певна концепція, сукупність теоретичних поглядів, думок, підходів, і коли до мовознавчої установи або окремого фахівця звертаються по експертний висновок, наприклад, з приводу законопроекту, – це дуже багато важить. Це своєрідна «інтелектуальна гімнастика». Коли нам ставлять питання, ми до них готові, можемо сказати більше, ніж нас питають, тому що знаємо більше, ніж ті, хто нас питають. По-друге, важливо показати суспільству: є велика група людей, яка фахово вивчає цю проблематику й має що кваліфіковано сказати з цього приводу. По-третє, важливо поширювати справжні знання про мовну політику, а не ту інформацію, яка виникає як наслідок взаємодії кривих дзеркал, як це нерідко відбувається. Це формування громадської думки – значно важливіший результат від подібних конференцій, ніж надсилення резолюцій, які відомо куди потрапляють. Я, звичайно, вдався до шаржу, змалювавши цю картонну скриньку, але досвід величезної кількості попередніх конференцій показує, що їх резолюції не справляють впливу на тих, кому адресовані.

Пасічник Л. : Богдане Миколайовичу, щиро дякуємо за розмову. З огляду на важливість та актуальність проблеми, проведення Вами такої конференції є вагомою відповіддю науковців, експертів, правозахисників на загрозливі виклики часу.